

## II. EVENIMENTELE DIN VIAȚA OMULUI

### NAȘTEREA

La șezătoare, la naștere, la nuntă sau la înmormântare, la ceremoniile agrare de fructificare sau de sărbătoare a recoltei există cel ce spune sau cântă, există cei ce ascultă și privesc, însă aceștia formează toți o unitate fiindcă acțiunea lor nu e de conceput decât împreună, ca fapt de viață mai mult decât spectacol. Aceste fapte dau acea legătură cu viața mai direct, mai imediat.

De cele trei mari evenimente din viața omului sunt legate multe obiceiuri și datini pe care, cunoscându-le, putem înțelege ce gândește, ce crede și cum trăiește poporul nostru.

Astfel, până la naștere, viitoarea mamă trebuie să respecte o sumedenie de reguli după datină: să nu mănânce fructe gemănate că va naște gemeni, să guste din tot ce e pe masă căci are poftă, să nu se uite la mort că va naște un copil galben, etc.

După naștere, eveniment ce aduce pe cer o nouă stea, trebuie aleasă și adusă apa pentru scaldătoare dintr-un anumit loc și într-un anume timp, să fie încălzită într-o oală nouă ca să aibă copilul glas frumos, să se pună în scaldătoare busuioc pentru a fi copilul iubit, bujor ca să fie rumen, zahăr ca să fie dulce la vorbă, bani ca să fie bogat, etc. Apoi apa se aruncă la rădăcina unui pom după un anumit ritual. Copilul nou născut trebuie ținut într-o cameră luminoasă ca să nu vie cele trei ursitoare, cea mare, care ține furca și caierul, cea mijlocie, Soarta, care toarce firul vieții și-l pune pe fus și cea mică, Moartea, ce stă cu foarfeca în mână gata să răteze firul oricând.

Botezul copilului urmează de asemenea un ritual specific încheindu-se cu înmânarea de către naș a pruncului creștinat părinților, atenționându-i: „De la noi țin și de la Dumnezeu creștin!”

În orice ritual nu e numai o formalitate, ci totul pornește din intima convingere că trebuie să producă un anume efect.

Ca orice eveniment, botezul se sărbătorește de către comunitate de regulă printr-o masă mare, numită cumătrie. Vor urma și alte tradiții legate de dezvoltarea copilului cum ar fi tăiatul moșului sau sărbătoarea de un an care e însoțită și de înmânarea colacilor de către părinții copilului, prilej de spectacol și sărbătoare în care poezia, cântecul, voia bună și petrecerea fac bună casă.

### ORAȚIA CUMĂTRULUI LA ÎNMÂNAREA COLACILOR

Bună ziua, bună ziua  
La D-ta, cumătre mare  
Și D-ta, cumătră mare  
Ne arătăm cu colăcei.  
Colăceii-s mititei,  
Dar mândri și frumușei  
Că-s făcuți din grâu frumos  
Ca și fața lui Hristos.  
Colacii ni-s mititei  
Dară voia noastră-i mare  
La fața dumitale  
Și voia noastră-i deplină  
Și inima încă ni-i bună!  
Poftim de întinde mână

Că ți-i vina!  
Uită-te în sus și-n jos  
Și la fața lui Hristos.  
Să lași inima păgână,  
Să iei inima română,  
Să prinzi colacii în mână.  
Uită-te în fundul covăștei  
Găsi-vei funia vișelei...  
Cum ai ajuns a-i boteza,  
S-ajungi a-l și cumuna!

Informator Bordeianu Vintilă, 80 de ani, Șcheia.

## CUNUNIA

*Că instituția căsătoriei a avut o importanță mare la români ne-o arată faptul că aici găsim poezie, amestec religios, cântece felurite, dans tradițional, port sărbătoresc — nunta fiind cea mai însemnată manifestare a vieții poporului. Nunta e socotită o taină, ca și nașterea și moartea, e ceasul de amiază, cel mai limpede și poate cel mai greu al vieții.*

*Spectacolul nunții este o amplă alegorie, o manifestare desfășurată secvențial: pețirea miresei, luarea miresei, iertăciunea, cununia, dansul, masa, darurile, etc. Sub acest aspect nunta nu e numai o ceremonie tradițională, ci și un amplu spectacol cu episoade verbale sau de duioșie, cu învățături bune pentru viața în căsnicie și cu meditații nelipsite de haz asupra imperfecțiunilor ei, iar toate acestea apropie acest spectacol de genul dramatic. Spectacolul e completat de balade ce se cântă la masa mare, de cântece ceremoniale, de cântece lumești pline de veselie evenimentului sau tristețea despărțirii de viața fără grijă a copilăriei în sânul familiei.*

*Neamul nostru a trăit și trăiește plenar taina nunții, încât în lumina ei se orânduiesc toate celelalte acțiuni ale omului, chiar și moartea, înțeleasă tot ca o nuntă, o cununie cu veșnicia. Spectacolul nunții se desfășoară secvențial și antrenează pe parcursul lui întreaga comunitate, fiind simțit ca o acțiune majoră a acesteia.*

*Aflat în amiaza vieții, un tânăr împărat pleacă încă din zori la vânătoare și e răpit de frumuseța unei flori, păsări sau căprioare, pe care împreună cu alaiul său o urmărește până în sălașul ei. Crainicii mirelui, ajunși la casa miresei și găsind porțile încuiate vor urma un anumit ritual, o anumită ceremonie în care vor descrie pregătirea tânărului împărat pentru vânătoare, înveșmântarea lui, — vânătoare, care e văzută mai mult ca un fel de inițiere a lui, de călătorie, motiv folcloric asemănător basmelor populare, — în urma căreia va înțelege rostul însoțirii, anume, rodnicia, ce nu se poate împlini decât sădind florea în grădina sa împărătească. Cu acest prilej se rosteste „conocăria”, acea orație nelipsită de pitoresc, poezie alegorică și bună dispoziție.*

*Porțile miresei se vor deschide pentru trimișii mirelui numai după ce aceștia vor reuși să răspundă unor probe, ca în orice poveste, care să le pună în lumină calitățile și buna lor credință; apoi, aceste probe trecute, se desfășoară primul moment al nunții, desprinderea de casa părintească, sau luarea miresei. Semn al întâiului pas făcut de cei doi este un inel pus pe mâna dreaptă, truditoarea, simbol al recunoașterii omului ca podoabă desăvârșită, la care se va adăuga cununa de pe cap.*

*Partea a doua a nunții este ceremonia, pecetluirea legământului de a vieții în comuniune în urma căreia mirele va deveni bărbat copt pentru viețuirea istorică, angajat între rodnicie și suferință, iar mireasa, din floare sau ciută va deveni iubită, soră și mireasă. Ambii sunt chemați să se integreze în natură, să se desăvârșească mergând pe calea măsurii și a bunei cuviințe. Înainte ca taina cununiei să fie pecetluită de către Dumnezeu prin sfânta slujbă bisericească oficiată de către preoți se spune iertăciunea, adică se ia de către miri binecuvântarea părinților, moment al ilustrării strânselor relații din sânul familiei, a relațiilor părinți — copii, prilej pentru ilustrarea unor tradiții prin cântec, dans, obiceiuri și gesturi specifice. Nunta se încheie cu masa sărbătorească, eveniment amplificat în comportamentul comunității, prilej cu care sunt puse în evidență setea de viață a neamului nostru, frumusețea și pitorescul obiceiurilor, ale costumelor, ale cântecelor și dansurilor tradiționale specifice, astfel ca acest important eveniment din viața omului să fie într-adevăr cel mai de seamă și cel mai bine ilustrat, prin conjugare sincretică de întreaga creație spirituală a comunității.*

CONOCĂRIA  
(Orație de nuntă)

Bună ziua, socru mare!  
Te cunoști după sămnare  
Că ești socru mare!  
Că dacă n-ai fi  
Așa tare nu te-ai fuduli.  
Despre noi, poți să te fudulești  
C-om vedea la urmă cât plătești,  
Cât de mare socru ești.  
Dacă vreți să știți  
Cine suntem și ce căutăm,  
Noi sama o să vă dăm;  
Dar să ne-ntrebați omenește  
Și vom răspunde gospodărește;  
Să ne întrebați încet  
Și noi vom răspunde drept.  
Să nu ne luați vorba în grabă  
Că asta nu-i lucru de șagă,  
Că de multe ce-s și dese  
Noi le vom spune pe-alese  
Și o să vă dăm de știre  
Despre a noastră venire.  
Cum jupânului nostru mire  
I-a venit vremea de-nsurat,  
În zori de zi s-a sculat,  
Fața albă și-a spălat,  
La icoană s-a -nchinat,  
Mai frumos s-a îmbrăcat,  
Cu cojoc mare, mișos,  
Ca Vodă din Țara de Jos,  
Apoi flinta și-a-ncărcat,  
Din bucium a buciumat,  
Văile c-au răsunat,  
Mulți voinici s-au adunat,  
De prin munți și de prin sate,  
Trei sute și jumătate,  
Toți cu puștile-ncărcate;  
Feți-Frumoși ca din ceaune,  
La brâu cu pistoale bune.  
Am ieșit la a lui chemare  
Și în răsărit de soare  
Am plecat la vânătoare  
În Țara de Jos,  
Dar fără nici un folos.

Că prin munți și prin potici  
Găseam numai capre mici;  
Prin văgăuni și prin hârtopi,  
Găseam numai iepuri șchiopi,  
Veverițe cu ochi mici,  
Prin gârle numai furnici.  
Apoi iarăși ne-am întors  
Prin codru întunecos  
Și cu dorul de vânat  
Toată lumea-am colindat.  
Dar jupânul nostru mire  
Fiind tare însetat  
La un izvor s-a aplecat  
Și setea și-a astâmpărat;  
Dar aproape de izvor  
S-a poticnit de-un pripor  
Și-a zărit o urmă de fiară.  
Toți vânătorii se speriară!  
De-asta-s galbeni ca de ceară  
Și se țin de gard să nu moară!  
Atunci mirele, supărat,  
Mult pe gânduri n-a mai stat:  
Buciumul la gură-a pus,  
Pe noi la un loc ne-a strâns  
Și ne-a spus ca să nu stăm,  
Ci să alergăm,  
Floricea s-o cătăm  
Și lui să i-o aducem.  
Și-a făcut ochii roată  
Peste oștirea toată,  
Din degete a plesnit,  
Într-un picior s-a-nvârtit  
Și ne-a poreclit:  
Nas turtit,  
Mici de stat,  
Mari de sfat,  
Lungi de mână,  
Buni de gură!  
Și ne-a poruncit să plecăm  
La dumneavoastră să alergăm,  
Floricea s-o cătăm,  
Lui să i-o aducem.  
Noi pe cai am încălecat

Și la dumneavoastră am plecat  
Și cântând și chiuind,  
Din pistoale pocnind,  
Caii nechezând.  
Și când am ajuns,  
Semnele n-i s-au ascuns.  
Pe loc am descălecat,  
Floricia am cătat  
Și-am văzut-o la fereastră  
În casa dumneavoastră!  
Și-amu, floricia să ne-o dați  
Că de noi nu scăpați;  
Că noi n-am venit cu mânie,  
Nici cu arme, pe tărie,  
Ci-am venit cu hârlețe de argint  
Să scoatem floricia din pământ,  
S-o scoatem cu rădăcină,  
S-o punem la noi în grădină  
Ca să fie gospodină!  
Acolo va înflori  
Și de rodit va rodi  
Și pământul i-o prii.  
Dar noi avem întărire  
De la jupânul mire,  
Că cine știe să citească,  
De noi să nu se ferească,  
Că o fi rușinea noastră  
Și ocara dumneavoastră,  
Să fie cărturar înțelept,  
Să ne citască cartea drept.  
Decât să ne mâniem,  
Mai bine să ne-mpăcăm  
Și colacul să-l schimbăm  
Și la urmă să-l rupem  
Și să-l mâncăm,  
La alții să nu dăm,  
Pofta să le-o stricăm!  
Noi nu ne punem cu pricină,  
Numai să fie din mână  
Și din făină bună.  
Eu nu mă pun eu a dumneavoastră,  
Că-i de popușoi,  
Pentru unul să dați doi!  
Al nostru e din grâu ales,  
Al dumneavoastră-i din ovăz!  
Noi colac de grâu vă dăm,

Colac de grâu să luăm.  
Fie el și de secară  
Numai de la noi din țară!  
De vreți să ne-mpăcăm ca frații  
Să nu ne rădă alții,  
Cu o mână să dăm,  
Cu cealaltă să luăm:  
Poftim, frate, pe schimbate!  
Dar dacă vrei să-mi mai dai,  
Să-mi dai o traistă  
Cu prune uscate  
S-azvârl în gurile căscate!  
Mai dă-le câte-o gălușcă  
Și câte-o oală cu sârbuscă,  
Că se-ngrămădesc la ușă!  
Să-i omenești tare bine,  
Sătul să nu iasă nimeni!  
Să nu le dai băutura  
Că-și încurcă limba-n gură!  
Noi am sta și-am mai ura,  
Dar mai știm câte ceva:  
Noi suntem oameni vestiți,  
De toată lumea iubiți,  
Suntem vreo două trei sute  
Cu jupânul mire-n frunte.  
Să ne-așterneți scorțarii,  
Să descălecăm ca gospodarii,  
Pe jos presărați busuioc,  
Să fie-ntr-un ceas cu noroc!  
La cai să le dați otavă  
Cosită din dumbravă;  
Să le dați rouă de flori,  
Strânsă doar în sărbători  
De două fete surori.  
Și dacă nu-i hrăniți bine,  
Nu plecăm până poimâne.  
De nu aveți mâncare de-ajuns,  
Cătați-vă loc de ascuns!  
Dar noi socotim  
Că ceva găsim.  
De aceea, socru mare,  
Ție mă-nchin,  
Să cinstim  
Cu vin din butoi  
Din care să cinstim și noi.  
De vrei un pahar,

Îți vine amar;  
De mai vrei câteva  
Pe loc îți vine-a juca.  
Zi-i ,să-nceapă muzica!  
Doar o țără să mai îngăduiți  
Că vinul nostru îi așa de tare,  
Că și căciula din cap îți sare!  
Cinstit socru mare!  
Socot că pe câte v-am spus  
Vă vor fi de-ajuns  
Și vei fi mulțumit  
Cu câte-ați auzit.  
Noi încă putem să stăm  
Și să vă mai urăm,  
Dar ne temem că nuntașii dintr-o parte

Stau cu gurile căscate  
Și cei dinainte,  
Cu gurile proptite;  
Cei dinapoi  
Se uită urât la noi!  
Aduceți, dar prune uscate  
S-azvârlim în gurile căscate!  
Aduceți și-o puțină cu brânză  
Să dăm la cuconițe  
Ce nu vor să mai poarte catrințe!  
La cuconi câte-o gălușcă  
Și-o lingură cu sărbușcă!  
Ani mulți și luminoși,  
Bine v-am găsit sănătoși!

*Cules de Toader Florea de la Bordeianu Vintilă din Șcheia în anul 1984.*



## IERTĂCIUNEA

( BINECUVÂNTAREA )

Cinstiți nuntași!  
Ascultați și luați aminte  
La puține cuvinte  
De rugăminte.  
Căci Marele și Bunul Dumnezeu  
Luni, întâia zi  
A făcut cerul și pământul,  
Și Edenul, adică raiul;  
Marți a făcut soarele și luna  
De care ne folosim noi întotdeauna;  
Miercuri a făcut stelele  
Și luceferii strălucitori  
Care ne sunt nouă folositori;  
Joi a făcut păsările ce zboară în aer  
Și peștele ce înnoată în apă;  
Vineri a făcut Dumnezeu  
Pe strămășul nostru, Adam,  
Cu trupul din lut,  
Cu oasele din piatră,  
Cu sângele din mare,  
Cu frumusețea din soare,  
După chip și-asemănare.  
Dar văzând Dumnezeu  
Că nu este bine a trăi  
Om singur pe acest pământ,  
I-a dat somn lui Adam  
Și l-a adormit  
Și i-a rupt o coastă din stânga  
Și-a făcut-o pe strămoașa noastră Eva.  
Și i-a binecuvântat să se înmulțească  
Ca iarba câmpului  
Și ca nisipul mării.  
Mulți și mai mulți crescură  
Și se înmulțiră  
Până ce a ajuns timpul  
Și la aceste două tinere mlădițe  
Care stau cu fețele rușinate,  
Cu genunchile plecate  
Și se roagă cu plecăciune  
La dumnezevoastră, cinstiți părinți,  
Să-i iertați și să-i binecuvântați,  
Căci binecuvântarea părinților

Întărește casele fiilor,  
Iar blestemul părinților  
Risipește casele fiilor.  
De-ar fi cu temelia de piatră,  
Le risipește până la talpă;  
De-ar fi cu temelia de lut,  
Le risipește până la pământ.  
De la numul cel mare  
Aștept un bacșiș mare;  
De la cinstita mireasă  
Aștept o basma frumoasă;  
De la coconul mire  
Aștept un pahar să-mi închine,  
Un pahar cu vin  
De la Cristos, amin!  
Să-l închinăm și la balta cu peștele  
Să se mărite toate fetele,  
Să nu mai umble prin sat  
Nechezând ca iepelile!  
Să-l închinăm la balta cu racii,  
Să se-nsoare și burlacii,  
Să nu mai umble prin sat  
Făcând ca toți dracii!  
Cine nu l-o bea de dușcă,  
Să-i fie moartea de pușcă  
Cu încărcătură de mămăligă  
Și cu huruiala de brânză!  
Eu pe-aista l-oi cinsti  
La un loc cu tinerii  
Să știu bine c-oi muri!  
Să trăiască lumea toată,  
Să-l bea cu gura căscată!  
Să trăiți și dumneavoastră!  
Iar pe voi lăutari  
Să vă văd cu fundu-n pari,  
Să nu mai cântați ca niște bondari!

Culeasă de prof. Buștiuc Teodora de la Olaru Liviu din

Poiana Șcheia, în vârstă de 50 de ani.

IERTAREA PĂCATELOR TINERILOR CĂSĂTORIȚI

DE CĂTRE PĂRINȚI

(IERTĂCIUNEA)

Ascultați cinstiți gospodari  
Nuni, socri mici și socri mari!  
Ascultați câteva cuvinte  
De rugămintele!  
Se roagă fiica și fiul dumneavoastră,  
Se roagă cu plecăciune,  
Să le dați iertăciune;  
Se roagă cu smerenie  
Să le dați blagoslovenie!  
Precum Dumnezeu a blagoslovit  
Cei doisprezece patriarhi ce au înflorit.  
Și-au înflorit cununile mereu  
Cu mâna și puterea lui Dumnezeu.  
Astfel, luni, ziua întâi  
A creat cerul și pământul,  
Marți a făcut Dumnezeu  
Deosebirea dintre bine și rău;  
Miercuri a creat soarele și luna  
Pe care noi le privim întotdeauna;  
Joi a dat viață la peștii ce-noată  
În întinsa și albastră apă.  
Vineri, tot felul de cântătoare,  
Mândre păsări zburătoare;  
Sâmbătă pe Adam cel tare  
După chip și-asemănare,  
Cu carnea din lut,  
Osul din piatră  
Și sângele din mare,  
După porunca Sfinției Sale.  
Văzând că nu-i bine singur pe pământ  
L-a adormit pe Adam cel sfânt  
Și din stânga o coastă mică i-a rupt,  
Iar din coasta mică ce-o avea  
Pe Eva noastră o crea.  
Adam, înspăimântat,  
Din somn a strigat:  
Doamne, ce s-a întâmplat?  
Dumnezeu i-a răspuns așa:  
Este carne din carnea ta,  
E sânge din sângele tău

Și os din osul tău!  
Nu te înspăimânta,  
Eva e soția ta!  
Bunul Dumnezeu din cer coboară  
Și pe loc îi binecuvântară:  
Să vă înmulțiți ca iarba câmpului  
Și florile pământului,  
În adierea vântului.  
Să rămână semințe  
Pentru aceste tinere mlădițe  
Ce stau cu capetele plecate  
Și cu fețele rușinate  
Și se roagă de dumneavoastră,  
Dragi părinți, ce sunteți  
De Dumnezeu orânduți;  
Vă roagă să-i iertați  
Binecuvântarea să le-o dați  
Căci binecuvântarea dată  
Întărește căsnicia toată  
Și durează peste ani:  
Acuma și la mulți ani!  
Să cinstim un pahar de vin, pe jumătate,  
Iar restul îl dăm la gurile căscate!  
Să mâncăm din cozonac jumătate,  
Iar restul ... la fetele nemăritate!  
De la nun, un bacșiș bun,  
De la mire, un bacșiș cât mine,  
Iar de la mireasă,  
Un prosop de mătăasă!

Culeasă de inv. Bordeianu Sandu din Șcheia.

## ÎNSTRĂINAREA, BĂTRÂNEȚEA, MOARTEA

În dezvoltarea și formarea tinerilor pentru viață cătănia reprezintă pentru feciori un exercițiu de inițiere, de călire, de maturizare, de responsabilitate. De aici și credința că un tânăr e bun de însurat mai întâi pentru că are armata făcută.

Pentru cei mai mulți tineri armata reprezintă o rupere de familie, de cei dragi, o înstrăinare, înainte de a fi percepută ca o datorie sau o probă necesară în evoluția lor ulterioară și în găsirea locului pe care trebuie să-l ocupe în ierarhia comunității. Deja vorba "are armata făcută" presupune un plus de greutate și de demnitate, de încredere.

Acest moment din viața tinerilor este ilustrat frecvent în creațiile populare. În cântecele de cătănie (doine) își fac loc tonul de confesiune, destul de amar, dar și obida celui care cântă sau a celor ce-i înțeleg sentimentul de înstrăinare și de frustrare mai întâi.

La fel bătrânețile omului sunt apăsate de umbra neputinței, a izolării și a presimțirilor morții, iar aceste sentimente sunt ilustrate de multiple creații, culminând cu bocetele, care prezintă intensitatea sentimentelor de durere și de disperare a celor care plâng în urmă.

Am putea spune că viața omului e un cântec de la apariție până la dispariție: cântec de leagăn, cântec de voinicie, bocet sau cânt de-ngropăciune...

### DOINE DE CĂTĂNIE

Doamne, negrii mai sunt munții  
Toamna când pleacă recruții!  
Munții cu pădurile,  
Oamenii cu gândurile...  
Mamele-și petrec feciorii,  
Nevestele soțiorii;  
Dar pe mine n-are cine,  
Mama-i moartă de trei zile,  
Frați nu am ca orișicine  
Și-s un singur cuc pe lume!  
Surorile-s măritate,  
Tata e bătrân, nu poate.  
Hai, mândro de mă petrece  
Că plec cu trenul de zece.  
Trenul din gară pornește,  
Mândra nici că se zărește!  
Aleargă trenul, aleargă,  
Eu aștept mândra degeabă!  
Când ți-o fi mândro mai bine  
Să te-ajungă dor de mine!  
Când ți-o fi mândro mai greu,  
Te cuprindă dorul meu  
Ca pe munți pădurile  
Și pe mine gândurile!

Peste deal, peste câmpie, dorule!  
Peste deal, peste câmpie  
Șade-un căpitan și scrie, dorule!  
Și nu scrie la scrisori, măi dorule!  
Ci-ncorporează feciori, măi dorule!  
Căpitane Cojocare, dorule,  
Căpitane Cojocare  
Ia mai caută-n dosare  
Foaia mea de liberare, dorule!  
Să mă liberez și eu, măi dorule,  
Să mă liberez și eu  
Odată cu leatul meu, măi dorule!  
Dac-aș prinde-un reformat, măi dorule,  
Dac-aș prinde-un reformat  
I-aș da cu pistolu-n cap, măi dorule!  
L-aș învăța să iubească, dorule,  
L-aș învăța să iubească  
Patria să și-o păzescă, dorule!

Culese de M. Năstasă în anul 1966 de la Marița Năstasă  
în vârstă de 82 de ani, din satul Căuești.



## STRĂINA MAMEI, STRĂINĂ

Străina mamei, străină  
Ca garoafa din grădină!  
Nici garoafa nu-i străină  
C-are flori și rădăcină,  
Și mai face vara flori  
Și-are frați, și-are surori.  
Numai eu a nimămii  
Ca și puiul cucului  
Când îl lasă mama lui  
Sus în vârful nucului.

### FOILIȚA BOBULUI

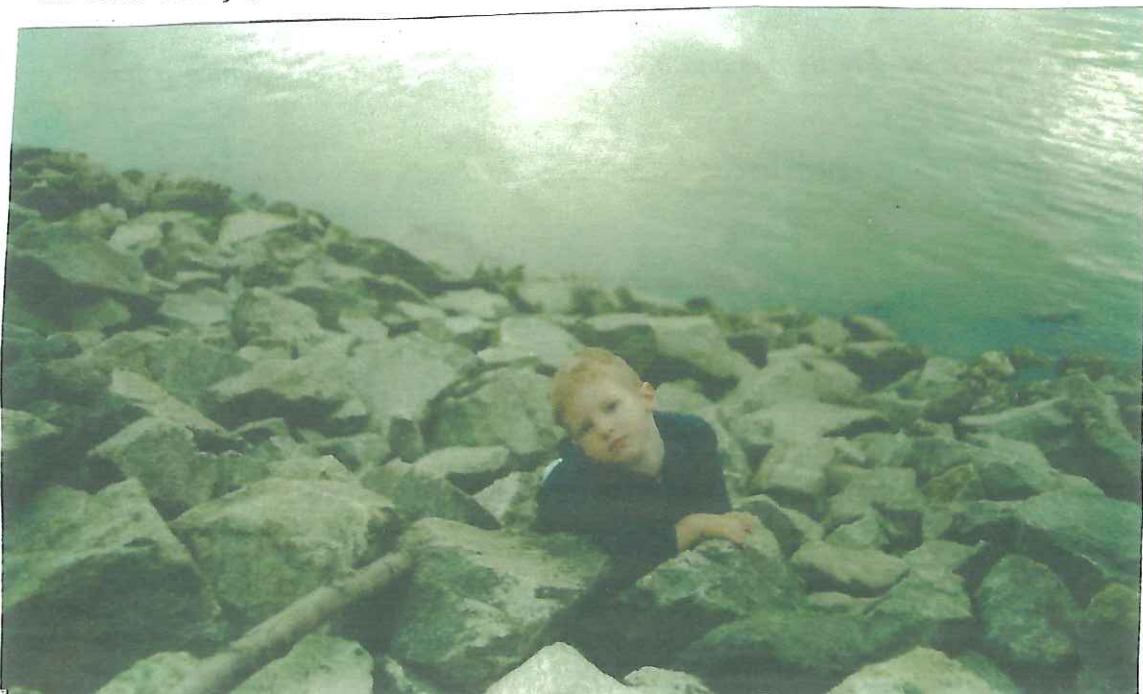
Foilița bobului,  
Tristă-i soarta omului  
Că muncește ca furnica,  
Moare și nu ia nimica.  
Când m-oi sătura de plug,  
M-or pune într-un coșciug:  
Patru scânduri, zece cuie,  
Pânză albă și-o frânghie  
Și pleci în călătorie  
Să te țină-o veșnicie...  
În coșciug de scânduri ude  
Unde soare nu pătrunde,  
Strigi și nimeni nu te-aude,  
Dar nici mândra nu-ți răspunde...

Culese de M. Nastasă de la Merlă Gh. Maria  
din satul Căuești, în anul 1972.

## FRUNZĂ VERDE FOI DE FAG

Frunză verde foi de fag,  
Sus în codru este-un brad;  
Iar în vârful bradului  
Cântă puiul cucului  
Și mai jos, la rădăcină,  
Cânt-o pasăre bătrână:  
Eu nu cânt că știu cânta,  
Ci eu cânt durerea mea!  
Trei rânduri de pui avui,  
Dar acum niciunul nu-i!  
Și-am muncit cum am putut  
Și pe toți eu i-am crescut!  
Și-am umblat pe arătură  
Și la toți le-am pus în gură!  
Acum am îmbătrânit,  
Ciocul mi s-a ascuțit,  
Penele mi se răresc,  
La nimeni nu trebuiesc!  
Vai, vai, vai inimă vai,  
Tu de bine nu mai dai!

Culeasă de M. Nastasă de la Grigoraș Lazăr  
Eleonora de 75 de ani, din Șcheia, în anul 2000.



### III. CREDINȚE, DATINI, OBICEIURI

*Dacă pășești întâi cu piciorul stâng se zice că ai parte de neazuri sau îți va merge rău.*

\*

*Să nu te întorci din drum pentru că nu-ți va merge bine.*

\*

*Să nu începi o treabă de marțea că nu-ți merge bine.*

\*

*Să nu dai luna (mai ales bani) pentru că vei da toată săptămâna.*

\*

*Dacă îți țiuie urechea dreaptă îți va merge bine. Dacă țiuie cea stângă îți va merge rău.*

\*

*Când sughiți înseamnă că te pomenește cineva.*

\*

*Dacă ți se zbate ochiul să nu spui la nimeni, pentru că ochiul vede, dar nu spune.*

\*

*Când îți cântă cucul în față vei avea noroc și e bine ca atunci să ai și bani în buzunar pe care să-i arunci în direcția din care ai auzit cucul. Dacă îți cântă din spate e de rău.*

\*

*Îți merge rău de te întâlnești cu un mort, cu un preot sau cu o pisică neagră.*

\*

*Ca să scapi de răul ce ți-ar face întâlnirea cu un preot trebuie să te ții de un nasture.*

\*

*Dacă îți taie calea o pisică neagră e de rău.*

\*

*De-ți cântă cocoșul în prag vei avea musafiri.*

\*

*Spargerea oglinzii e semn rău.*

\*

*Să nu pui ardei iute pe foc, să nu verși sarea că acestea aduc ceartă.*

\*

*Când ești mic și îți cad dinții să-i arunci peste casă pentru a-ți crește alții la loc.*

\*

*Țipătul bufniței aduce ghinion sau chiar prevestește moartea.*

\*

*În ziua de 1 februarie se dau de pomană boabe de porumb, fasole, etc. pentru a feri recoltele de viermi.*

\*

*De Sfântul Spiridon nu se face treabă căci e rău de boală și se nasc animale „minunate”, adică cu handicap.*

\*

*De Rusalii nu se face treabă căci e rău de furtuni puternice și poți rămâne cu gura strâmbă.*

\*

*De Sfântul Ilie nu se lucrează căci e rău de trăsnete.*

\*

## DESCÂNTECE

*De deochi*  
Pasăre albă, cudalbă,  
Trei picuri de sânge i-a picurat,  
Piatra-n patru a crăpat,  
Lumea toată s-a mirat.  
De-o fi deocheat de bărbat,  
De-o fi deocheat de femeie  
Să-i crape țâțele,  
Să-i curgă laptele,  
Iară (cutare) să rămână curat  
Ca argintul strecurat  
Când cel de sus l-a lăsat.

*De orbalț*  
Mă duceam pe o cale  
Și pe o cărare.  
La jumătate de cale, pe cărare  
Am întâlnit orbalțu:  
Orbalțu din răceală,  
Orbalțu din fierbințeală,  
Orbalțu din spaimă,  
Orbalțu din săgetătură,  
Orbalțu din pocitură,  
Orbalțu din ceasul cel rău.  
Și tot așa se văicărea (cutare)  
Cu glas mare, până-n cer  
Și lacrimi până-n pământ  
Și nimeni nu-l vedea,  
Nimeni nu-l auzea,  
Nimeni nu-l întreba  
Numai Maica Domnului  
Îl întreba:  
\_ De ce te văicărești (cutare)?  
\_ Cum să nu mă văicăresc  
Că am pornit pe o cale  
Și pe o cărare  
Și-am întâlnit orbalțu.  
\_ Nu te mai văicări  
Cu gura mare  
Că te-oi descânta  
Și peste Marea Neagră  
Orbalțu l-oi arunca.

*De gălci*  
Gâlcilor, modâlcilor,  
Apucați potecile  
Ca să pașteți găștele.  
Chiorul n-a văzut,  
Surdul n-a auzit,  
Mutul n-a strigat,  
Lupul le-a mâncat  
N-a rămas de hac  
Cât un bob de mac.

*De desfăcut*  
Cine mi-a făcut cu una, eu desfac cu două;  
Cine mi-a făcut cu două, eu desfac cu trei;  
.....  
Cine mi-a făcut cu nouă, eu desfac cu zece.  
Cu mâinile-amândouă,  
Cum merge apa din vad în vad  
Și spală pietrele și malurile,  
Așa să se spele și numele ( cutare).  
Eu descânt să se ducă din vad în vad,  
Să se ducă pe capul cui i-a dat  
Și pe capul cui i-a făcut,  
Să rămână ( cutare ) curat și luminat  
Ca mama care l-a făcut.

Culese de Toader Florea din Șcheia în anul 1984.

*De strâns*  
S-a dus omul mare în pădurea mare,  
Cu toporul mare să taie copacul mare,  
Și-a ncărcat carul mare  
Și l-a dus la casa mare să facă un foc mare,  
Să pregătească mâncare pentru praznic mare.  
Și-a chemat la praznic toate bubele,  
Toate zgâncile, toate zgârâieturile,  
Toate înțepăturile, toate urzicăturile,  
Toate umflăturile, toate jorile,  
Toate gălmele, toate udmele,  
Toate boalfele, toate boșulcăturile  
Numai pe buba cea rea n-a chemat-o.  
Ea s-a supărat și s-a nveninat,  
De ciudă ca baliga-n gard s-a uscat!  
Ptiu,ptiu,ptiu să pieie, să răspieie  
De pe trupul pruncului, de pe fața pământului,  
Să rămână( cutare) curat, luminat și plăcut  
Ca Maica Domnului când l-o făcut.

(Cules de M. Nastasă de la Marița Nastasă în vârstă de 82 de ani, din Căuești, în anul 1967 )

#### IV. UNIVERSUL COPIILOR

\*

Nani, nani,  
Puiul mamei,  
Că mama te-o legăna  
Și pe față te-o spăla  
Cu apă de la izvoare  
Casă fii ruptă din soare!

\*

Nani, nani, copilaș,  
Dragul tatei băiețaș!  
Să crești mare și voinic,  
Să n-ai teamă de nimic.  
Să fii, tată, ca și mine  
Și la rău, dar și la bine!

\*

Numărătoare:  
Uni, doni, trini, pani,  
Cinsca ronsca roade poale,  
Lichi, pichi!

\*

Una mara,  
Doua para,  
Trei aruga,  
Țuțuruga!

\*

Chiroclamp, barim, barim,  
Cioroflișe,  
Cioc, cioc, târrr!

\*

Am plecat la Dorohoi  
C-un căruț cu usturoi.  
Iapa este, mânzul nu-i  
Și-l propun pe dumnealui!

\*

Anica, Dorica,  
Trei soldați,  
Prindeți musca, n-o lăsați!  
Dacă-i vie  
Dă-mi-o mie;  
Dacă-i moartă  
Mănânc-o coaptă,

Cu mărar cu pătrunjel  
Cu untură de cățel!

\*

— Câți copii ai, babo?  
— Cam atâția, drago:  
Doi în car,  
Doi sub car,  
Doi la oi,  
Doi la boi,  
Doi cu nenea la cimpoi,  
Și-un Țintilă,  
Și-un Burilă  
Și un altul, Samoilă;  
Și-o Anuță,  
Și-o Stăncuță  
Și băiețoasa Măriuță!

\*

Când e vorba de mâncare  
Sar cu toții, pe-ntrecute,  
Dar aici, la greu, la muncă,  
Nu-i niciumul să te-ajute!

— Măi Ioane!

— Aud, părinte.

— Dar ce faci?

— Stau.

— Dar unde-i Gheorghe și cu Petru?

— Aici sunt și ei.

— Dar ce fac?

— Stau.

— Și tu?

— Păi... eu i-ajut!

\*

Ghici, ghicitoarea mea:  
Bute peste bute,  
Sus coadă de vulpe!

(stuful)

Când o bat în scăfârlie

Face haz și bucurie!

Când o las,

Strâmbă din nas!

(cobza)

*CURELUȘA. După ce grupul de copii alege cine va purta curelușa se așează toți în cerc și privesc numai în centrul cercului. Cel care are cureaua aleargă în jurul lor și va pune cureaua în spatele unuia dintre cei ce stau în cerc. Dacă acesta nu simte că i s-a pus cureaua la spate până ce ajunge cel ce aleargă în dreptul său va fi alergat și lovit cu cureaua până va ajunge la loc. Dacă cel în spatele căruia s-a lăsat curelușa va sesiza, o va lua de jos și va alerga după cel care a pus-o, încercând să-l lovească până ce acesta din urmă va reuși să ocupe locul din cerc rămas liber.*

\*\*\*

*POARCA. După ce grupul de copii alege cine va purta poarca se așează în cerc, fiecare făcându-și în față o groapă mică în care va pune vârful bățului cu care este înarmat. Cel cu poarca (o minge din cârpe) va trece prin cerc, prin fața tuturor, lovind ușor mingea. Cei din cerc încearcă să îndepărteze mingea de locul lor lovind-o și urmărind ca cel ce o poartă să nu ajungă să introducă primul bățul în groapa făcută. Cel care lovește mingea dar nu reușește să-și pună bățul în groapă înaintea purtătorului va prelua locul și rolul acestuia.*

\*\*\*

#### FRĂMÂNTĂRI DE LIMBĂ

*Brad, brad, bârlograd de la Bârlad! Adârlo, barlo, brezi, bârlograd brezitură din vacile bârlobrezienilor!*

\*\*\*

*Merg la Țața Zoița de la Zorleni să zdrobesc zarzăre zămoase!*

\*\*\*

*Am o prepeliță pestriță cu doisprezece pui de prepeliță pestriță. Dar mai pestriți sunt puii de prepeliță pestriță decât prepelețica pestriță, parcă-s pui de piropopircăniță!*

\*\*\*

*S-au dus Bucur și cu Bucuroaia la Bucurescu de la București și s-au bucurat că i-au găsit bucuroși pe Bucureasca și pe Bucurescu din București*

\*\*\*

#### PLUGUȘOR

<i>Moș Vasile, Moș Vasile,</i>	<i>Aho, aho și-o bună seară</i>	<i>Să ne fie-un pic mai bine.</i>
<i>Ce-ai să faci cu-atâta pâine?</i>	<i>La toți românii din țară!</i>	<i>Toți copiii, mari și mici</i>
<i>Dă-mi și mie-un colăcel</i>	<i>Iată-a mai trecut un an</i>	<i>Să stea lâng-a lor părinți,</i>
<i>Că sunt tare mititel</i>	<i>De când n-am urat la geam</i>	<i>Să nu mai plece departe,</i>
<i>Și mai dă-mi și o bănuță,</i>	<i>Și-am venit în astă seară,</i>	<i>La lucru-n străinătate!</i>
<i>Că mi-i frig la picioruță;</i>	<i>Cu tupeu și îndrăzneală</i>	<i>Să muncească-n țara lor,</i>
<i>Mai dă-mi și-un pahar cu vin</i>	<i>Să vă zic o urătură</i>	<i>Să se țină pe picior,</i>
<i>Pân-la anul nu mai vin!</i>	<i>După datina străbună.</i>	<i>Să-nvârt-aici euroi</i>
*	<i>Ascultați-l pe băiatul</i>	<i>Ca să scape de nevoi.</i>
	<i>Că acuși intrăm în NATO.</i>	<i>Să sperăm că-n România</i>
<i>Două paie și-un butuc,</i>	<i>Vom mânca cu toți o pâine</i>	<i>O să dispară prostia!</i>
<i>Dă-mi colacul să mă duc.</i>	<i>Și-om intra în Uniune.</i>	<i>Iar acuma, scumpă gazdă,</i>
<i>Că mă duc la altă casă</i>	<i>De-o fi bună, de-o fi rea</i>	<i>Dă-mi voie să trag o brazdă</i>
<i>Unde-i fata mai frumoasă.</i>	<i>Asta este țara mea!</i>	<i>Să închei politica</i>
<i>Haide, babă, dă coacul</i>	<i>Mânați, măi! Hăi, hăi!</i>	<i>Și cu urătura mea!</i>
<i>Că îți rupe boii pragul!</i>	<i>Poate-or veni timpuri bune</i>	<i>La anul și la mulți ani!</i>



## V. VORBA CEEA

### DIN VREMEA LUI PAPURĂ VODĂ

*Vorba are ca înțeles un timp de anarhie și de mari lipsuri, de foamete și silnicie și își are originea în realitatea Moldovei de la mijlocul sec. XVII. Papură Vodă a existat în realitate în persoana domnitorului Ștefăniță Lupu, fiul lui Vasile Lupu, care a domnit în Moldova de două ori cu domnii scurte : 1659 , noiembrie 21 \_\_ 1661 , ianuarie 17 și din 17 februarie 1661 până în 19 septembrie.*

*Vasile Lupu ( 1634 – 1653) a secătuit țara prin construcții costisitoare, luxul de la curte și războaie inutile pentru a ocupa și tronul Munteniei, iar la sfârșitul domniei țara era în haos accentuat și de intervențiile de oști străine: cazaci, polonezi, munteni ardeleni. Noul domn, Gheorghe Ștefan a încercat să stabilizeze țara dar este mazlit de turci în 1658 și până în 1661 au loc șase schimbări de domnie:*

*1658, martie 8 \_ 1659, noiembrie 2, Gheorghe Ghica; 1659, nov. 2, \_ nov. 21, Constantin Șerban Basarab; 1659, nov. 21 \_ 1661, ian. 17, Ștefăniță Lupu; 1661 ian. 17 \_ feb 17, Constantin Șerban Basarab; 1661 feb. 17 \_ sept. 19, Ștefăniță Lupu; 1661 sept. 19 \_ Eustație Dabija.*

*Țara a fost în silnicie, jaf , distrugere și jale. Ogoarele nu au putut fi lucrate, poporul era mereu în bejenie, recoltele și așa puține erau distruse, rezervele fuseseră consumate, și cum o nenorocire nu vine singură, și timpul a fost neprielnic, iar domnul a mărit dările. Lipsa de hrană era așa de mare că oamenii de rînd erau nevoiți să se hrănească cu papură. Rizomii de papură fierți se asemănau cu napii. Miron Costin zice la Letopiseș că se măcina și restul plantei. Poporul, cu umorul său specific a făcut haz de necaz și l-a numit pe domn „ Papură Vodă”.*

### A O PUNE DE MĂMĂLIGĂ

*Vorba are două înțelesuri: unul este acela de corecție drastică și iminentă, iar celălalt de decădere în rang social, de la un status privilegiat la cel de om de rînd.*

*Ambele sensuri sunt apropiate și converg spre acela de pedeapsă, dar cu explicații diferite. În primul caz explicația se află în modul de preparare a mămăligii; în al doilea, explicația are o natură istorică cu trimitere la epoca fanariotă.*

*Prepararea mămăligii cuprinde mai multe etape enumerate de I. Creangă foarte plastic în ghicitoarea pe care Stan i-o pune lui Chirică pentru a-i verifica istețimea: "Lată peste lată, peste lată-mbujorată, peste-mbujorată crăcănată, peste crăcănată măciulie, peste măciulie limpezeală, peste limpezeală gălbeneală, peste gălbeneală huduleș". Etapa de grație este cea a huduleșului. Cu cât e mai bine potrivită din melesteu cu atât e mai bună mămăliga.*

*Dacă ai pus de mămăligă, imediat și iminent, de neînălăturat vine rîndul melesteului \_\_ bățul cu care se mestecă mămăliga. Melesteul este deseori folosit ca cea la mai îndemână unealtă pentru corecții domestice mai drastice și care nu pot fi amânate. De aici vine vorba „ o pune de mămăligă”, adică o așteaptă lucrarea coercitivă a melesteului.*

*Mămăliga, la început din mei și apoi din porumb a fost la noi un aliment de bază și deseori unica posibilitate de subzistență.*

*Așezați aici în calea tuturor furtunilor, cum zice Delavrancea, românii au rezistat prin forța lor de adaptare, prin istețimea lor de a găsi și de a folosi orice posibilitate de conservare între care și mămăliga. Mămăliga de mei era consumată de daci și apoi de omul de jos. Despre mei, Dimitrie Cantemir spune că "rodește de trei sute de ori, lucru de necrezut pentru cel ce nu vede cu ochii lui", și că "ei (poporul) îl cojesc și-l macină, îl fac pită și o mănâncă până nu se răcește".*

*Porumbul, plantă americană, a fost introdus în cultura plantelor la începutul sec. al XVIII-lea, în timpul fanarioșilor și era folosit la început în exclusivitate doar pentru hrana animalelor. Inventiv și adaptabil, românul a acceptat această stare și a găsit în porumb sursa principală de hrană în condițiile în care fanarioșii jefuiau tot ce putea fi valorificat, dar nu și porumbul care nu avea nici o căutare nici la turci, nici în alte părți. Și așa din nevoia de conservare am devenit "mămăligari" sadea!*

*Pentru a nu plăti biruri mari românii au lăsat în paragină ogoarele, grădinile și casele, mulțumindu-se cu un petec de pământ cultivat cu porumb în jurul casei dărăpănate, cu o singură cameră și eventual fără coș pentru fum pentru că altfel trebuiau să plătească bir pentru toate, inclusiv pentru fum (fumăritul): "Bir pe casă, bir pe masă, bir pe boi și bir pe oi și pe groapa de gunoi; bir pe cal, bir pe măgar, bir pe plug și bir pe car, bir pe cap, bir pe căciulă, bir pe vatră și pe șură și pe bucata din gură"!*

*Și pentru că e bine să mai ai ceva pe lângă mămăligă românii au găsit porcul. Nici turcii, nici grecii nu mâncau și nu jertfeau porcul, astfel că românul își putea asigura hrana pentru iarnă, făina și slănină, și de aici obiceiul porcului de Crăciun, la început de iarnă, căci în primăvară fătau două vaci mănăoase: "Urzicioara", și "Steviana", și-apoi altele pe alese!*

*Mulți boieri și răzeși români și-au pierdut moșiile și ocinile lor care au fost luate de fanarioși prin tot felul de metode. Cei sărăciți, scăpătați au ajuns în situația omului de rând, mănăcători de mămăligă, despre care se spunea mai cu haz, mai cu necaz că "au pus-o de mămăligă"! Despre boierul putred de bogat din "Povestea lui Stan Pășitul" de I. Creangă, care pierde și grâul și banii, Stan îi spune lui Chirică: "...câtu-i el de boier, a cam pus-o de mămăligă"!*

## A DA ȘFARĂ ÎN ȚARĂ

*Vorba "a da șfară în țară" a fost atribuită modului de avertizare și anume, focuri aprinse pe înălțimi, dar ca și în cazul expresiei "ai carte, ai parte" și multe altele, explicația este eronată deși proveniența ei este tot de origine istorică.*

*Zicerea "a da șfară în țară" este folosită în sensul de a da de veste, de fapt veste trăsnetă. Lingviștii au stabilit că este vorba de șfara focului, dar realitatea istorică pare a fi cu totul alta. În accepțiunea lingviștilor se fac două greșeli capitale. În primul rând se confundă focul cu "șfara" care este mirosul de ars, de fum. În al doilea rând este vorba de o confuzie de pronunție, specific moldovenească, și anume "sfoară", care se pronunță "șfară," pentru că vorba este de fapt "a da sfoară în țară".*

*De obicei, în explicarea unor expresii populare se face exces de seriozitate și se pierde din vedere înclinația permanentă a românilor spre haz, spre bășcălie. Vorbele, în general, sunt o transpunere umoristică, cu subînțeles uneori foarte subtil a unor fapte,*



situații sau năravuri ce depășesc normalitatea. În cazul nostru focurile de avertizare erau ceva foarte grav, moment în care nu-și găsește locul expresia cu sens umoristic, iar vorba „ a da șfară în țară” este folosită numai în mod hazliu și numai în cazul unor vești trăsnete sau fără sens. Care este atunci proveniența vorbei?

*Explicația o găsim în istorie, dar cu referire la alte evenimente.*

După cum se știe , poruncile domnești scrise, documentele de cancelarie domnească, actele de danie și de întărire erau sigilate cu pecetea domnească ce era aplicată pe o bucată de ceară prin care trecea un șnur, sfoară de mătasă, care lega documentul făcut sul.

Multe domnii au fost însă efemere, mulți domni au fost slabi și nu-și puteau impune voința, alții făceau abuz pentru protejării lor și emiteau documente contrare cu cele anterioare. La început de domnie mai ales țara se umplea de porunci și de acte de danie și de întărire care nu puteau fi executate și rămâneau literă moartă, nimeni nu le asculta și nici nu le punea în practică. Singura valoare în aceste cazuri era șnurul de mătase, sfoara (șfara) de care era atârnată pecetea domnească. Românii cu hazul lor caracteristic au sintetizat în câteva cuvinte această situație cu un umor foarte subtil, „ a da șfară în țară”, sau veste de poveste!

Împăratul din „Povestea porcului” de I. Creangă dă „ sfoară în țară” că va da pe fiica lui de soție și jumătate din împărăție celui care va face un pod de aur și de pietre prețioase de la casa mirelui până la palat, ceea ce în mod normal este peste fire, e de poveste, mai ales că nereușita ar fi însemnat pierderea capului. În cazul nostru , domnitorul următor celui care „ a dat șfară în țară” anula porunca și stabilea normalitatea sau proceda la fel în interesul acoliților săi, iar cel care profitase anterior putea să-și piardă capul.

#### AI CARTE, AI PARTE

Înțelesul actual al expresiei este că dacă ai carte trăiești mai bine, ai parte, dar la origine înțelesul era cu totul altul, și amuse, acela de a avea parte la stăpânirea pământului.

În trecut cuvântul carte însemna orice scriere și în primul rând document sau scrisoare: „facem cunoscut cu această carte a noastră...” Majoritatea documentelor aveau această formulă de început. Stăpânirea pământului trebuia dovedită cu documente: cărți, ispisoace, zapise, urice, surete, izvoade, privilegii, diresuri de cumpărătură, acte de donație, etc. Moștenitorii și cei care stăpâneau pământul în devălmășie își dovedeau partea lor de moștenire cu documentul comun și toți ceilalți care nu aveau carte ( document) erau excluși de la stăpânirea pământului, nu aveau parte. De aici vorba „ ai carte, ai parte”.

Partea fiecăruia se stabilea în funcție de carte și de numărul descendenților. Într-un document despre satul Cogeasca, de exemplu, „ Toader fiul lui Fătul vinde partea sa „ a șasea parte din a șasea parte”; Cornea, nepotul Artenei, sora lui Buzdugan, nepotul lui Zorban vinde „ dreapta sa ocină și deadină” a treia parte din a cincea parte, iar alții vând „toată partea ce i se va alege” din dreaptă ocină din diresul de cumpărătură ce au avut bunicul lor”.

Mult timp cunoașterea de carte era socotită ceva sub demnitatea omului cu ceva stare, mânuitor de unelte și făcător de pâine, dar stăpân pe avutul său, nesupus altuia și

cu un standard de viață superior cunoscătorului de carte care era asimilat cu o slugă mai răsărită, dar puțin utilă și chiar de batjocură! Ocupația de grămatic sau diac, sau în batjocură, logofăt era o etichetă înjositoare care din păcate s-a menținut și azi : Nică a lui Ștefan a Petrii \_\_ Ion Creangă\_\_ este gratulat de tatăl său, referitor la învățatură cu expresia : „ logofete, brânză-n cui, lapte acru-n călimări, chiu și vai prin buzunări!” Jupân Dumitrache din „O noapte furtunoasă”, comedia lui I.L. Caragiale îl consideră pe studentul „ în drept și publicist” Rică Venturiano, amorezat de cumnata sa Zița un „ scârța- scârța pe hârtie”, „un mațe fripte”, „un coate goale”! .... Și azi un cercetător, profesor, scriitor, om de cultură e perceput nu rareori... cam la fel!

Treptat știința de carte dobândește un statut oarecum deosebit. Pe de o parte omul cu ceva avere este tot mai apăsător de biruri și standardul său de viață coboară tot mai mult în timp ce „ grămaticul” devine mai prosper, mai folosit. În epoca industrială și postindustrială neștiutorul de carte nu mai are loc în societate și nici parte, și, pentru că românul își înneacă amarul în băutură și haz a apărut vorba „ ai băut cerneala la școală: ai carte, ai parte”.

Totuși nu trebuie să pierdem din vedere nici o latură referitoare la știutorul de carte și probabil că aici este rădăcina schimbării sensului vorbeii. Știutorul de carte ocupă diferite funcții în care profită de neștiința altora în mod ilicit, mai mult sau mai puțin, își face și o parte deosebită din ceea ce i se cuvine de drept : ” ai carte, ai parte”!



## A CĂDEA LIPCĂ , A STA LIPCĂ

Vorba are un dublu înțeles, dar explicația are la bază același element din istoria medievală locală și anume, Lipcanii.

Lipcanii au fost un corp special de oaste , lefegii, un fel de trupe de intervenție. Corpul lipcanilor era format din tătari recrutați din sudul Poloniei și de aici denumirea de Lipcani. Ei formau un corp de elită și nu primeau poruncă decât de la domnitor. Au fost preferați tătarii datorită calităților lor: erau foarte buni călăreți, iar în misiunea lor viteza în acțiune era ceva esențial, erau credincioși cuvântului dat, fapt foarte important pentru a nu desconfira intențiile acțiunii; nu aveau legături de rudenie sau de prietenie cu localnicii și prin aceasta nu aveau interes să favorizeze pe cineva și nici să se amestece în luptele pentru putere între localnici; erau tăcuți , șireți și pricepuți în a organiza ambuscade și în disimularea acțiunilor lor. Lipcanii participau și la serviciul de strajă și lupte, dar misiunea lor principală era de a prinde și de a aduce la judecata domnească pe cei bănuți de „hiclenie”, răzvrătire împotriva domnului sau uneltire contra domniei, situații aproape permanente. Celor bănuți de hiclenie li se trimeteau în mare taină lipcanii. Păstrarea secretului și disimularea acțiunii era prima condiție pentru că la cel mai mic semn de primejdie, bănuitul , în cele mai multe cazuri fugea peste hotare sau în cazuri mai rare, își pregătea apărarea. De obicei bănuitul era ținut de lipcani în arest la domiciliu până când Domnul poruncea aducerea lui la judecată. În timpul arestului, ca o măsură de represalii curtea și averea bănuitului erau la dispoziția lipcanilor care consumau, jefuiau sau distrugeau totul lăsând în urmă jale și suspin. De aici vorba „ a cădea lipcă”, cu sensul de a cădea năpasta pe capul omului sau a cădea lăcustă, a te aduce la sapă de lemn.

În timpul arestului și a drumului la judecată bănuitul era ținut sub o supraveghere strictă. Și acolo unde mergea bănuitul „singur” era însoțit de doi lipcani. De aici vorba „a sta lipcă”, în sensul de a te ține de om ca scaiul de oaie, a fi permanent pe capul lui. Lipcanii cădeau ca trăsnetul, din senin, și după ei rămânea pulbere și jale de aceea erau foarte temuți de boieri. Pentru a ascunde mișcările lor lipcanii nu locuiau la curtea domnească , ci în locuri retrase, în apropierea curții, gata mereu de acțiune, feriți de privirile curioase ale localnicilor. Așezările lor erau numite de localnici după numele etniei cu rădăcina „tătar”. În Târgul Cucului, unde era marginea orașului Iași, peste pârâul Căcaina ( azi Str. C.A. Rosetti și T. Vladimirescu) era o așezare de lipcani numită Tătărași care a dat numele actualului cartier Tătărași din Iași. Alte așezări ale lipcanilor erau la Breaza, care se numea Tătăruși, la Rediu, numit până acum câțiva ani Rediu Tătar spre a fi deosebit de două sate din zonă: Rediul Mitropoliei și Rediul Aldei, la Horlești, numit Tătăreni, apoi Zahorna și alta în zona podgoriei Copou numit Mârzaci. Academicianul Iorgu Iordan consideră că și satul Lețcani ar avea denumirea de la lipcani, fapt înfirmat de documente pentru că satul Lețcani e atestat la 1516 când nu era încă format corpul lipcanilor, iar în documentul de atestare se artă că satul a fost întemeiat de Lațcu Sârbul.

Domnitorii au început treptat să abuzeze de lipcani pe care îi trimeteau uneori eventualilor oponenți sau pretendenți la domnie sau oricărui boier neconformist.

Lipcanii au devenit inamicul public numărul unu al boierilor care au insistat și au obținut până la urmă desființarea corpului, rămânând totuși în conștiința vorbitorilor expresia „ a cădea lipcă”, cu semnificațiile ei multiple.

## OMUL SPÂN ȘI OMUL ROȘ

În tradiția românească omul spân și omul roș reprezintă omul rău, forțele răului în general, cu o anumită devenire în timp și anume, în timpurile mai vechi omul spân era primul în ierarhia răului.

Craiul din povestea lui Ion Creangă îl sfătuiește pe feciorul său că va avea nevoie și de omul bun și de omul rău, dar să se ferească de cei doi și mai ales de omul spân care-i „liștai” dracul. În timpurile mai apropiate omul roș devine primordial în personificarea răului, iar spânul trece pe locul al doilea.

Tradiția transpune în două vorbe o lungă și dureroasă realitate istorică a românilor, care este la originea vorbei, cu trimitere la epoca primelor migrații și apoi la epoca medievală și modernă. Omul spân și omul roș reprezintă popoarele migratoare care au trecut sau au stăpânit un timp în spațiul românesc, cum spune Delavrancea, „așezat în calea tuturor furtunilor”, și care au semănat groază, silnicie și aversiune printre localnici.

Omul spân reprezintă popoarele mongolo-turanice, iar omul roș popoarele germanice și apoi slavii în primele epoci ale migrațiilor datorită înfățișării fizice tipice: spânul fără barbă, sau cu barba rară reprezintă mongolo-turanicii, iar omul roș, cu barbă și păr roșu, pe germani și pe slavi, în opoziție cu localnicii cu păr și barbă bogată de culoare neagră, castanie sau bălaie.

Marea invazie mongolă din anul 1241 și apoi tătarii din Hanatul Hoardei de Aur și din Bugiac au provocat câteva secole în șir mari jafuri și silnicii în spațiul românesc, așa că spânul devine un timp „liștai” dracul, primul în ierarhia răului.

Mai târziu, după desființarea puterii tătarăști și ridicarea Rusiei, prin comportamentul abuziv, nemilos și disprețuitor al rușilor față de români revine în memoria umanității locale omul roș care face să fie uitate silniciile omului spân și să treacă pe primul loc în ierarhia răului — reprezentant primordial și proverbial al răului.

Împăratul Roș din povestea lui Ion Creangă este simbolul răului absolut, un „om pâclișât”, nemilos, lipsit de cuvânt, viclean, cârtitor și crud care nu urmărește decât să facă rău altor oameni, să-i pună la tot felul de corvezi stupide și imposibile, cu singurul scop de a le lua capul, dar într-un mod cu aparențe onorabile.

Chiar și simpaticul Ivan Turbincă din povestea lui I. Creangă este gata să-l ia la palme pe Dumnezeu, așa cum a pățit și Sfântul Petru și îi face pe draci să tremure de frică și să se înspăimânte de hachișele și guleaiurile lui. Scăparea pentru draci este doar alungarea lui Ivan din Iad, și asta prin vicleșug, pentru că Ivan se simțea foarte bine aici, ba chiar considera că acolo este locul lui „harașo”.



## A INTRA BULUC

Despre năzdrăvanii lui Harap Alb se zice în poveste că „ au intrat buluc” tussase în curtea împăratului Roșu, care de care mai chipos și mai arătos de le mergeau flendurile și le curgeau ațele , încât s-a speriat și împăratul, oricât de „ pâclișât” și de căinos era la inimă.

Oștirea turcească era formată din două corpuri principale, ienicerii și spahiii și alte corpuri auxiliare. Ienicerii „ copiii de suflet ai lui Allah” erau pavăza Sultanului și proveneau din copii de la alte popoare, creșcuți și educați în legea turcească, într-o supunere oarbă față de sultan și față de Allah și într-o ură nemărginită față de creștini. Ei erau cei care îl înconjurau pe sultan, îl păzeau, îl apărau și luptau lângă sultan și cei care lăseau în urmă praf și pulbere, jale și suspin, lacrimi, urgie și multă teamă prin țările creștine. Cei care nu îndeplineau cerințele, nu făceau față instrucției și educației specifice, nu se adaptau total sau erau ori deveneau inapți erau trimiși la corpurile auxiliare. Aceste corpuri erau formate din oșteni de adunătură, de diferite nații, cu tot felul de straie, un amestec de înfățișare, limbă și caracter, așa cum erau și năzdrăvanii lui Harap Alb, oastea lui Papuc Hogeza Hogegarul! Ei erau folosiți mai puțin în luptă și mai mult la corvezi și acțiuni auxiliare și în primul rînd la jaf și aprovizionare. Aceste corpuri erau organizate în cete, numite bulucuri, formând o oștire de mîna a doua, puțin instruită, gălăgioasă, puțin disciplinată și foarte pestriță.

Bulucurile erau conduse de un șef numit „buluc bașa” sau „bașbuluc”, „bașbuzuc”. În locurile unde ajungeau, de regulă prin surprindere, pentru a-și asigura jaful provocau diversiune, spaimă, nedumerire, mult zgomot, dezordine, distrugere, blăstămăție așa cum au făcut și năzdrăvanii lui Harap Alb la curtea Împăratului Roș.

A intra buluc, așadar, înseamnă a veni năpastă pe capul omului, căzută din senin, iar buluc, ceată dezorganizată, zgomotoasă și pestriță.

Țigani, în trecerea lor prin spațiul turcesc spre Europa au preluat sistemul de organizare în bulucuri (șatră, laie) conduși de un șef care prin sopecificul lingvistic al etniei este numit „ bulibașa”. Particula „ bașa” (șef) în limba română era folosită în cuvintele compuse de origine turcă. Un exemplu este cuvântul „Bacalbașa”, \_șef al prăvăliașilor, devenit nume propriu al unui scriitor român Anon Bacalbașa. Despre el Caragiale, cu umorul său și făcând un joc de cuvinte spunea că „ săracul, nu mai știe ce este: ba cal, ba șal!”

La fel și particula „bacal” intră în cuvântul de origine turcească „bacaloglu”, ( fiu de prăvălier) devenit numele unui om de știință român în domeniul medicinei, Bacaloglu.

Rev. „Movila lui Faur”, nr. 2-8, 2005 /2006, Șcheia.



## A STA DE ȘASE, PE ȘESTACHE

Expresiile au o origine comună și un înțeles asemănător, cu nuanțe foarte puțin diferite, și anume, a evita, a trece de o pază formală.

Fata împăratului Roș din „Povestea lui Harap Alb”, de I. Creangă „trece prin cinci străji” pentru că cei cinci năzdrăvani și cu Harap Alb șase mai mult se hârjoneau și se tachinau între ei.

Originea vorbelor este în evul mediu, de influență slavă, unde paza orașelor era făcută de trupe de cinci paznici și un șef, al șaselea. În orașe, la lăsarea întinericului, locuitorii se încuiau în case și străzile rămâneau pustii, la dispoziția răufăcătorilor.

Totul era cufundat în beznă pentru că orice foc sau lumină se stingeau ca o măsură contra incendiilor. Cine se încumeta să iasă în stradă risca în cel mai bun caz să vină acasă în costum de „daciadă” sau costumul lui Adam! Paza era formală pentru că își trăda permanent prezența oprindu-se la răspântii și strigând diferite expresii: „Te văd, te văd!” „Dormiți!” „E liniște!” „Totul e bine!”

În cazul în care răufăcătorii erau prinși li se aplica o bătaie soră cu moartea, o bătaie rusească. De aceea își luau măsuri de precauție și anume unul care pândea pe cei șase, care stătea de șase, sau stătea de șest, de la rusescul „șesti” — șase. Venirea patrului era anunțată: „șase,șase!” Pe șest, sau a trece pe șest înseamnă a trece neobservat de cei șase, iar prin influență grecească, „pe șestache”.

„A trece prin cinci străji” înseamnă a trece de patrula de pază formată din cinci nevrednici, sau și mai rău, din târgoveți care tremurau de frică pentru că se aflau în stradă ori că s-ar putea întâlni cu răufăcătorii. De fapt toată trupa era de decor, doar pentru a sugera starea de siguranță pentru că intervenea foarte rar. Dacă se întâmpla vreun jaf sau altă faptă rea și dacă victima făcea multă zarvă nimeni nu intervenea; cei din case își luau măsuri și mai drastice de zăvorâre, iar cei șase continuau imperturbabili traseul rondului strigând: „Totul e bine!” „Te văd, te văd!”

